

توسعه نظام زندانبانی؛ حلقه مفقوده کاهش خشونت و جرم در بین زندانیان

علی فرهادی: دانشجوی دکترای حقوق کیفری و جرم شناسی، گروه حقوق، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد تهران مرکز، تهران، ایران

alifarhadia90@gmail.com

علیرضا جمشیدی (نویسنده مسئول): استادیار، گروه حقوق کیفری و جرم شناسی، دانشکده حقوق، واحد تهران مرکز، ایران

jamshydy@gmail.com

علی نجفی توانا: استادیار، گروه حقوق کیفری و جرم شناسی، دانشکده حقوق، واحد تهران مرکزی، تهران، ایران

najafitavani@gmail.com

این مقاله در تاریخ ۱۴۰۲/۱۰/۳۰ پذیرفته شده و در شماره ۵۸ نشریه پژوهشهای حقوقی (تابستان ۱۴۰۳) منتشر خواهد شد.

10.48300/JLR.2024.433142.2534

چکیده

از گذشته تاکنون زندان به عنوان مجازاتی مهم و قابل توجه در نظام‌های حقوقی مختلف مدنظر بوده است. هرچند زندان محلی برای نگهداری مجرمین است، لیکن ساختار این مجموعه نباید به نحوی باشد که آسایش یا آرامش آنان در معرض خطر قرار گیرد و یا مورد تحقیر و توهین قرار گیرند. زندان محلی برای دور نگه داشتن مجرم از جامعه جهت جلوگیری از آسیب زدن به حقوق افراد و از طرفی محروم کردن آنها از آزادی و نعماتی است که در جامعه از آن بهره‌مند بودند و به هر علت نسبت به آن بی‌توجه یا ناسپاسی می‌کردند اما این دلیلی بر آزار و شکنجه آنها نیست؛ زندانی باید در مدت حبس اگر آموزش یا حرفه‌ای نمی‌آموزد آسیبی هم نیند تا موجبات عقده‌گشایی با شورش و نزاع وی فراهم نشود. به همین منظور علم زندانبانی ایجاد و توسعه یافته است تا با ارتقاء و تکمیل سه ضلع زندان، زندانبان و زندانی به عملکرد بهتر و بیشتر فرایند اصلاح و تربیت زندان‌ها کمک نماید. زندانبانی باید علمی، اخلاقی، انسانی و توأم با تعاریف و ضوابط بین‌المللی و ملی باشد. تجربه نشان داده است که اگر نظام مدیریتی و شیوه اداره زندانها به شکل مطلوب و جامع وجود نداشته و یا در این مورد خلاءهایی وجود داشته باشد باز هم کار اصلاح و تربیت زندانیان با مشکلات جدی مواجه خواهد شد و فقط تغییر مدیریت نمی‌تواند این هدف را محقق سازد؛ از طرفی به نظر می‌رسد با توجه به رویه جهانی در اغلب کشورها در مدیریت زندان مدیریت نظامیان جهت برقراری نظم، نحوه برخورد با شورش‌ها و آشوب‌های داخلی و مدیریت بحران صحیح‌تر بوده و در مواقع لزوم با کمترین خسارت می‌تواند بر بحران فائق آید در پژوهش حاضر که با روش توصیفی و تحلیلی و با بهره‌گیری از منابع معتبر کتابخانه‌ای و رویه موجود نگارش شده، کوشش گردیده است

ضمن احصا آسیب‌های موجود در نظام زندانبانی، عوامل موثر در بهبود عملکرد زندان، زندانبانان و زندانی به عنوان سه ضلع مثلث یک ساختار مورد تحلیل و بررسی قرار گیرد. امید می‌رود با اجرای دقیق احکام و قوانین موجود در نظام زندان‌ها و توجه به کارآمدی و تقویت نیروی انسانی متخصص و مجرب و از طرفی تمهیدات لازم جهت تامین منابع بودجه‌ای سازمان زندان‌ها، شاهد توسعه عملکرد زندان در آینده‌ای نزدیک باشیم.

واژگان کلیدی: زندانبانی، زندان، ساختار، زندانبان، زندانی، خشونت، کارآمدی

مقدمه: از دیرباز تاکنون زندان به عنوان یکی از مهم‌ترین مجازات‌های بشری مورد توجه جوامع مختلف بوده است و اندیشمندان بسیاری در مزایا و معایب آن گفته و نوشته‌اند. فارغ از آسیب‌هایی که ممکن است بر مجازات زندان وارد باشد، زندان هم‌اکنون یکی از اصلی‌ترین مجازات‌ها در نظام حقوقی ایران و بسیاری از کشورهاست و لذا اداره صحیح آن در جهت نیل به اهداف اصلاحی و بازپروری امری مهم قلمداد می‌شود. به واسطه این اهمیت بوده است که علم اداره زندان و زندانبانی در مجموعه علوم جنایی مورد شرح و بسط قرار گرفته است. نهاد زندانبانی در ادوار تاریخی متناسب با رشد جوامع و تمدن بشری همواره در نوسان بوده، به طوری که در گذشته بعضاً گونه‌های مختلف تنبیه را به نحو فجیع و غیر انسانی نسبت به فرد زندانی به کار می‌بردند، لیکن با عنایت به پیدایش ایده و تفکر اصلاح و تربیت مجدد بزهکاران و تغییر کارکرد زندانها از نوع مجازاتی صرفاً سالب آزادی و محدود کننده، به نهادی اصلاحی-تربیتی؛ تربیت، اصلاح و بازگشت شرافتمندانه زندانی به آغوش جامعه، هدف اصلی جوامع و نظام عدالت کیفری قرار گرفت، به طوری که شاید بتوان گفت امروزه مسئله اصلاح و تربیت زندانبانان و آمادگی‌سازی روحی و روانی آنان جهت نظام بخشی و باز اجتماعی کردن افراد برای ورودی شرافتمندانه و سعادت‌مندانه به جامعه، از مهمترین و ارزشمندترین دغدغه‌های جوامع بشری است، هرچند به نظر می‌رسد نظام زندانبانی در همه کشورها به دلیل داشتن قدرت فائقه و برتری نسبی به زندانی در معرض انحرافات احتمالی است که ممکن است منجر به تعدیاتی نسبت به حقوق فرد زندانی شود، اما اهمیت رعایت این اصول و استانداردها تا اندازه‌ای است که نقض آن‌ها در شرایطی حتی منجر به مسئولیت بین‌المللی دولت‌ها خواهد شد. چگونگی اداره زندان‌ها، افزایش یا کاهش استفاده از مجازات زندان، تعداد زندانبانان، نحوه رفتار با آنان با هدف کاهش یا اصلاح زندانی از طریق اقدامات تربیتی، تریلی یا تامینی و تربیتی چگونگی زندانبانی، همواره در اعصار مختلف در حال تغییر بوده و هر چه به جلو آمده از جهات مختلف محدودیت‌ها رو به کاهش بوده است؛ این طرز نگاه به فلسفه مجازات حبس و رفتار با زندانی و چگونگی زندانبانی روی هم‌رفته نهاد زندانبانی را در کشور ما نمایان می‌سازد. مقوله مدیریت زندان‌ها در عصر حاضر یکی از پیچیده‌ترین مقولات اجتماعی و مدیریتی محسوب می‌شود. عموماً در سامانه‌ی حقوقی کشورها مقررات، الزامات و قواعد بایسته‌ای در خصوص شیوه‌ی رفتار با زندانبانان و ضمانت اجرای نقض آن‌ها پیش‌بینی شده است. در عین حال اسناد و موازین بین‌المللی بسیاری

نیز در این زمینه مطرح است که از جمله‌ی آن‌ها می‌توان قواعد حداقل رفتار استاندارد با زندانیان مصوب سازمان ملل متحد اشاره داشت.

پیشینه پژوهش: در موضوع حاضر متأسفانه علی‌رغم اهمیت چشمگیری که در نظام حقوقی ایران دارد، پژوهش‌های اندکی در این زمینه صورت گرفته است؛ یک. راجر ماتیوس، پیترو فرانیسیس، در کتاب " زندانها در هزاره سوم"^۱ بیان می‌دارد: خصوصی سازی زندان‌ها در اروپای غربی کمتر دیده می‌شود. مقامات زندان فرانسه مدتی نظریه خصوصی سازی را مورد ارزیابی قرار دادند اما همانند بعضی از همسایگان‌شان احساس کردند که وجود مسائلی چون مشروعیت قانونی، مسئولیت و پاسخ‌گویی نسبت به آنچه که در زندان‌ها اتفاق می‌افتد به گونه‌ای است که نمی‌توان واگذاری زندان‌ها به بخش خصوصی را انتخاب پایداری دانست. دو. علی شمس در کتاب خود^۲ با عنوان "نظام زندانبانی ایران، رویکردی جدید به نظام زندانبانی بازگشتی سعادت‌مندان" به بیان معضلات و مشکلاتی که در این حیطه وجود دارد با توجه به تجربیات‌شان در این زمینه مطرح نموده‌اند و مسائل روان‌شناسی و رفتارشناسی اجتماعی و فردی در زندان و عوامل استرس‌زا را مورد توجه قرار داده است. سه. حسینی خلیلی (۱۳۹۹)^۳ در پایان‌نامه کارشناسی ارشد خود که به روش توصیفی - کتابخانه‌ای و تحت عنوان « بررسی نظام زندان‌های ایران در پرتو قواعد ماندلا (مطالعه موردی زندان زنان تهران) با هدف الهام از مفاهیم جهت‌تشکیل ساختار و الگویی اصولی در مدیریت زندان و رویه‌های صحیح در نظام رفتاری با زندانیان علی‌الخصوص زنان زندانی تهیه نموده، پس از بررسی میزان انطباق استانداردهای بین‌المللی با قوانین و آیین‌نامه‌های داخلی، به شناسایی خلأهای موجود در این عرصه پرداخته و در نهایت به ارائه پیشنهادات و معرفی راهکارهای مناسب جهت بهبود وضعیت نظام زندان‌ها و ارائه شیوه مناسب ساختاری و رفتاری در رابطه با زندانیان با محوریت زنان زندانی پرداخته است. با بررسی سوابق پژوهشی موجود می‌توان نوآوری اثر حاضر را به روشنی مشاهده نمود؛ در این مقاله نگارنده درصدد است تا ضمن احصا آسیب‌های موجود در نظام زندانبانی از سه منظر ساختار زندان، زندانبان و زندانی، راهکارهای کاهش آسیب‌ها در جهت عملکرد مطلوب نظام زندانبانی و اصلاح زندانیان را ارائه نماید. بنابراین در ادامه مقاله لازم است ابتدا به بررسی وضعیت ساختاری زندان‌ها در ایران پرداخته شود و مولفه‌های تقویت

^۱ ماتیوس، راجر، فرانیسیس، پیترو، مترجم: لیلا اکبری، *زندان‌ها در هزاره سوم* (نشر راه تربیت، ۱۳۸۱)، ۵۶.

^۲ شمس، علی. *رویکردی جدید به نظام زندانبانی، بازگشت سعادت‌مندان* (نشر سازمان زندان‌ها و اقدامات تأمینی و تربیتی کشور، ۱۳۹۰).

^۳ حسینی خلیلی، زینب سادات، *بررسی نظام زندان‌های ایران در پرتو قواعد ماندلا (مطالعه موردی زندان زنان تهران)*، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، تهران: دانشگاه شهید بهشتی، ۱۳۹۹، ۵۰.

کارآمدی آن ارائه گردد، سپس به تبیین وضعیت زندانبانی پرداخته شود و در انتها وضعیت زندانی به عنوان کنشگر فعال این عرصه مورد تدقیق قرار گیرد.

۱. وضعیت ساختاری زندان

ساختار زندان را می‌توان کالبد آن دانست که سایر اجزا را دربر دارد و شاید بتوان گفت بدون ساختار، صحبت از زندان بی‌معنا می‌شود. در وضعیت ساختاری زندان ملاحظاتی مطرح است که اصلاح و تکمیل آن می‌تواند اثر بخش و مفید باشد.

۱.۱. تشکیلات اداری و مدیریت زندان

مدیریت زندان‌ها امروزه یکی از پیچیده‌ترین مقولات اجتماعی و مدیریتی محسوب می‌شود. اغلب کشورها در تلاشند که از جدیدترین روش‌های اصلاحی و تربیتی برای زندانیان استفاده کنند. روش‌های قدیمی سرکوب‌گر که اغلب توسط زندانبانان صورت می‌گرفت دیگر در دنیای امروزی جای ندارد و کارایی خود را از دست داده است. دستگاه‌های حمایتی و نظارتی به دنبال روش‌هایی هستند که ضمن کاهش هزینه‌های سنگین نگهداری مجرمین از ورود مجدد و بی‌رویه افراد سابقه دار جلوگیری نمایند. افزایش آمار زندانیان، بالا رفتن انتظارات عمومی از سازمان زندان‌ها مبنی بر ارتقاء سطح استانداردها و افزایش کارایی و بهره‌مندی و نیز لزوم ایجاد ساز و کارهای مناسب جهت بهبود روند اصلاح و تربیت مددجویان و غیره، همه از عواملی است که سازمان زندان‌ها در همه کشورها را مجاب به اتخاذ راهکاری مناسب جهت رسیدن به اهداف نماید. قاعده 46 از سند بین‌المللی حداقل قواعد استاندارد برای رفتار با زندانیان^۴ بیان می‌دارد که اداره زندان باید نسبت به انتخاب دقیق کارکنان زندان در هر سطح اهتمام ورزد و منطبق با مدیریت خاص موسسه، درستکاری، انسانیت و قابلیت‌های شغلی و شایستگی‌های فردی ایشان را مورد توجه قرار دهد.

۱.۲. حذف امکانات و ابزارهای خطرآفرین در زندان

در ساختار و ساختمان زندان‌ها، امکانات و ابزارهایی به چشم می‌خورد که ممکن است برای رفاه زندانیان مطلوب قلمداد شود اما خود می‌تواند وسیله‌ای در جهت ارتکاب خشونت و جرم در زندان باشد. در همین خصوص لازم است به نظریه فعالیت روزمره از فلسون و کوهن -یکی از نظریات شاخص جرم‌شناسی اشاره داشت. شاکله این نظریه بر این امر مبتنی است که برای ارتکاب جرم لازم است حداقل بین سه عامل تقارن

^۴ برای مطالعه متن این کنوانسیون نک:

زمانی و مکانی وجود داشته باشد؛ مرتکب برانگیخته، آماج جرم مناسب و فقدان مانع جهت ارتکاب جرم.^۵ در همین خصوص باید گفت برخی امکانات و منصوبات در محیط زندان خود آماج جذابی برای بزهکار است که بتواند به اهداف خود برسد. قطعاً باید نوع سازه های اداری، انتظامی، امنیتی متفاوت باشد؛ همچنان که ساختمان مسکونی با تجاری تفاوت دارد؛ پاساژها، مال ها متفاوت از مغازه ها و ... هستند در ساختمان زندان نیز باید بررسی شود سازه های زندان برای حفظ امنیت و از طرفی پیشگیری از جرم مناسب باشد زیرا جامعه هدف آن به هر حال افرادی ناراضی از جامعه، مقامات انتظامی، امنیتی، قضایی و زندانبانان هستند؛ لذا این سازه باید ضمن حفظ سلامتی و بهداشت در تامین نور کافی و جلوگیری از هدر رفتن انرژی در آسایش و آرامش زندانی و زندانبان موثر باشن بطور نمونه در سوابقی که گزارش شده بعضاً زندانی به لحاظ شرایط روحی و اجتماعی خود تمایل به خودکشی دارد اما زندان نباید به نحوی ساخته شود که به راحتی این امکان فراهم شود. وجود پنجره ها یا آویزهای محکم مانند دوش حمام و ... نباید محلی برای حلق آویزی گردد جریان برق که لازمه رفاه زندان است نباید دارای ولتاژ قوی یا به قدری دارای دسترسی باشد که هر لحظه ایجاد خطر یا آسیب نماید و زندانی بتواند خودکشی کند یا با آتش سوزی و ... خسارت به بار آورد در دسترس قرار دادن مواد بهداشتی و شوینده و ... بدون ضابطه نباید منجر به آسیب زندانی گردد وجود ابزار خطرناک مانند وسائل کارگاهی در درون سالن ها و اندرزگاه ها، فقدان وسائل تهویه مناسب در زمن بروز آتش سوزی، دود، مسمومیت و ... که عمداً توسط زندانبانان ایجاد می شود می تواند خطراتی ایجاد نماید.

۱.۳. پرهیز از انتقال بی ضابطه زندان ها به خارج از شهرها و نقاط کم برخوردار

در سال 1380 قانونی تحت عنوان قانون انتقال زندان ها و مراکز اقدامات تأمینی و تربیتی به خارج از شهرها به تصویب مجلس شورای اسلامی رسید که هر چند از جهاتی قابل قبول تلقی می شود اما به جهت زیرساخت های ناکافی اطراف شهرها خود موجد آسیب های فراوانی است. در رویه جاری سازمان زندان ها و اقدامات تأمینی و تربیتی نسبت به انتقال زندان به نقاطی کم برخوردار اقدام می نماید که تامین آب آشامیدنی سالم، بهداشت عمومی، حمل و نقل به شهر و سایر موارد را به سختی ممکن می سازد. این مناطق خود می تواند مستعد بزهکاری باشد. به عنوان نمونه زندانی که پس از سال ها آزاد می شود، برای طی مسافت طولانی زندان تا شهر به پول نیاز دارد و این نیاز مالی موجب سرقت و بسیاری از جرایم خرد می شود. هم چنین فقدان شرایط بهداشتی در زندان های اطراف شهرها باعث بیماری و حتی فوت زندانی می شود که لازم است تدابیر لازم جهت انتقال بهینه زندان به نقاطی که از امکانات لازم برخوردارند، صورت پذیرد. مضافاً خانواده های که برای ملاقات

^۵ علی حسین نجفی ابرندآبادی، "تقریرات جرم شناسی"، گروه حقوق جزا و جرم شناسی، دانشگاه شهید بهشتی، تهران، ایران،

و.... مراجعه می نمایند ممکن است در میر زندان مورد آسیب جرایم قرار گیرند. کران بدی در کتاب غیر ممکن وجود ندارد می نویسد «.... ماه های تابستان به شدت تنش زا بود و برای زندانی یک آزمایش واقعی صبر و تحمل به حساب می آمد برق با قطع شدن های دائمی با بحران کمبود آب در رقابت بود. در بندهای که جمعیتی بیش از ظرفیت خود جای داده بودند بادبزنها از کار می افتادند و هوا ساکن می ماند. زندانی ها در بخش غربی دهلی قرار گرفته بودند یعنی منطقه ای که آدم های سرشناس آنجا زندگی نمی کردند به همین دلیل بیشترین میزان قطع برق را داشت.

۱.۴. واگذاری امور به بخش خصوصی

سازمان ملل متحد از هنگام تأسیس درصدد توسعه رفتار انسانی با زندانیان بوده است. بیانیه جهانی حقوق بشر که در سال ۱۹۴۸ به تصویب رسید در ماده ۵ خود هر نوع اذیت و آزار و رفتار تحقیر آمیز را ممنوع کرده است. این بیانیه از آن هنگام به بعد توسط کنوانسیون‌ها، پیمان‌ها و قطعنامه‌های متعددی تکمیل شده است از جمله مجموعه مقررات حداقل برای رفتار با زندانیان (RMT)ها که در سال ۱۹۵۵ به تصویب رسید^۶ و به شرایط زندگی و نحوه رفتار با زندانیان اختصاص دارد و آنها را می توان به عنوان متون تکمیلی برای کنوانسیون‌های بین‌المللی تلقی کرد. طبق مقررات RMT زندانی هنگام انتقال باید حتی‌الامکان از انظار عمومی دور بماند و تمهیداتی می‌بایست اتخاذ شود تا زندانی از دشنام‌ها و کنجکاوی مردم و هر نوع اقدام تبلیغاتی در امان بماند. و حمل و نقل زندانیان در شرایط ناگوار جوی یا نور نامساعد و یا به هر طریقی که به ناراحتی جسمی آنان بیانجامد باید ممنوع اعلام گردد. حمل و نقل زندانیان باید به هزینه اداره زندانیان و در شرایط مساوی برای همگان انجام شود. و هم‌چنین حمل و نقل نباید توسط خودروهای غیردولتی و بخش خصوصی انجام گیرد زیرا به هنگام انتقال زندانیان سواستفاده‌هایی ممکن است اعمال گردد و اداره زندان می‌بایست مسئول محافظت و سلامتی زندانیان باشد و در این خصوص آموزش‌های لازم را نیز ببینند. برای نمونه خانم "کران بدی" در گزارش خود در خصوص "زندان تیهار"^۷ اشاره کرده است که زندانیان از انتقال خود دائماً نگران بودند. در نظام زندانبانی مشاهده شده است که در اجرای خصوصی سازی برخی امور که باعث کاهش هزینه‌های دولت می‌شود اقدام به واگذاری نقل و انتقال زندانیان به بخش خصوصی شده است تا از هزینه‌های خرید و نگهداری خودرو و مصارف آن و استخدام پرسنل خودداری شود لیکن این اقدام آسیب های جدی بر نظام زندانبانی وارد می‌نماید. فرار زندانیان هنگام نقل و انتقال از خودروهای خصوصی که فاقد

^۶ برای مطالعه این مقررات نک:

<https://www.unic-ir.org/hr/hr27.pdf>

^۷ بدی، کران، مترجم: گیتا گرگانی، غیر ممکن وجود ندارد، (تهران:، ۱۳۸۱)، ۹۰.

استاندارد کافی هستند و راننده تعلق به سازمان و مامورین و اهداف زندانبانی ندارد و برای پرهیز از خسارت به خودرو از انجام حرکاتی که در مهار فرار یا کنترل نزاع موثر است پرهیز می‌نماید. و هم‌چنین عدم درک حساسیت کار مورد تعهد، در مواقع خطر نمی‌توانند کارایی لازم را داشته باشند. حمله به خودرو انتقال زندانیان در تاریخ ۲۲ آذرماه ۱۳۹۰ در شهر کرج، نمونه‌ای از این آسیب است. مهاجمی با هدف فراری دادن یکی از اقربای خود به خودرو زندان حمله نمود که به لحاظ درگیری با مأمور محافظ زندان اقدام به قتل مأمور نمود؛ در این جریان هر چند به لحاظ عدم حضور زندانی مورد نظر مهاجم وی به هدف خود نرسید لیکن قتل مأمور یگان حفاظت خسارت جبران ناپذیری برای سازمان بود؛ به نظر می‌رسید چنانچه راننده و خودرو تعلق به سازمان داشت راننده شرایط بهتری قبل از ورود مهاجم برای برخورد با وی و جلوگیری از تهاجم وی را داشت و قطعاً به خسارت خودرو یا مسئولیت‌های پس از برخورد با مهاجم فکر نمی‌کرد.

۱.۵. توسعه بی‌رویه استفاده از زندانبانی الکترونیکی

با وجود مضراتی که زندان از جهت حضور جمعی زندانیان در کنار یکدیگر برای آنان دارد و بعضاً می‌تواند بیش از مجازات حبس به سلامت جسمی، روحی یا اخلاقی آنان آسیب برساند و هم‌چنین با توجه به پرهزینه بودن زندانبانی که موجب عدم تأمین نیازهای اولیه از جهت غذا، درمان، پوشاک و بهداشت می‌گردد و کم بود سرانه فیزیکی مناسب و تعداد نیروهای مراقب و مددکار و مضافاً آثار مخربی که حبس به لحاظ دوری فرد از خانواده بر وی و همسر، فرزند و بستگانش می‌گذارد و با حفظ آثار قانونی حبس از جمله حفظ محدودیت و و اثر مجازاتی بودن آن برای مرتکب و اجتماع و شیوه‌های نوین زندانبانی که در نظام‌های حقوقی جدید ایجاد گردید.

قانونگذار جمهوری اسلامی ایران از سال ۱۳۹۲ با تصویب قانون مجازات اسلامی با پذیرفتن مجازات‌های جایگزین حبس و در قانون آیین دادرسی کیفری نهادی جدید به نام نظارت الکترونیک را بنیان نهاد که یکی از نوآوری‌های قابل دفاع مقنن است. اما آنچه حایز اهمیت است آن که استفاده از پابندهای الکترونیک که یکی از شیوه‌های نوین زندانبانی است و به منزله کنترل رفت و آمد محدود زندانیان در منطقه یا محیط خاص می‌باشد؛ دارای شرایط و ضوابطی است و می‌بایست تحت نظر سازمان زندان‌ها اجرا گردد نه آن که فرد زندانی با شرایط مزبور امکان رفت و آمد به هر موقعیت مکانی را داشته باشد زیرا که رها بودن آن دارای آثار مخربی خواهد بود. قانونگذار به موجب ماده ۶۲ قانون مجازات اسلامی تأکید دارد در جرایم تعزیری درجه پنج تا هشت و درجه دو تا چهار را منوط به گذراندن یک چهارم از مدت حبس با رضایت وی در محدوده مکانی مشخص تحت نظارت سامانه‌های الکترونیکی قرار دهد؛ در بند چ ماده ۲۱۷ قانون آیین دادرسی کیفری نیز به عدم خروج از منزل یا محل اقامت تعیین شده تأکید می‌نماید به عبارتی ایجاد نظام سامانه‌های الکترونیکی صرفاً به منظور ۱- حفظ روابط خانوادگی زندانی و ارتباط وی با آنها ۲- کاهش هزینه‌های زندانبانی، افزایش سرانه زندان برای کسانی که امکان حضور آنان در خارج از زندان

نیست و ساخت زندان نیز به لحاظ کمبود بودجه میسر نیست وضع گردید و با این شرایط زندانی فقط باید در محیط بسته خانه یا حداکثر خانه و محل کار تعریف شده حضور یابد و حتی در مسیر تردد منزل تا محل کار همانند سایر زندانیان تحت مراقبت مامورین زندان اعزام و بدرقه شود؛

اما متأسفانه مشاهده می‌گردد بعضاً زندانی در محدوده‌ای از یک شهر یا شهرستان اجازه حضور می‌یابد و در همان شرایط مرتکب جرایمی می‌گردد یا تردد وی موجب بدبینی مردم به نظام زندانبانی می‌شود؛ در مواردی پلیس اقدام به دستگیری سارق یا خرده فروشان مواد مخدر نموده که دارای پابند الکترونیک هستند در حالی که مجاز به تردد در آن محل بوده اند و این رفتار موجب بی اعتمادی و بدبینی شدید مردم به این نحوه زندانبانی شده است قطعاً آسیب‌های این نوع زندانبانی که جامعه را به نظام قضایی و مأمورین و سازمان زندان‌ها بی اعتماد جلوه دهد هرگز مورد نظر نظام زندانبانی الکترونیکی نبوده است البته شاید در برخی از موضوعات مانند بدهکاران مالی بتوان این شیوه را در محدوده‌های تعریف شده و خارج از زندان اجرایی نمود. آیین‌نامه اجرایی مراقبت‌های الکترونیکی^۱ مصوب ۱۳۹۷/۰۴/۱۱ در مواد ۵ و ۲۲ دائر بر اعلام محدوده مراقبت یا امکان تغییر این محدوده به عنوان تشویق زندانی به علت حسن رفتار خلاف صریح نظر قانونگذار بوده و هر گونه امتیاز به زندانی‌های دارای مراقبت‌های الکترونیکی نباید موجب توسعه محل اقامت شده و باید همانند سایر زندانیان باشد. ضرورت استفاده از ردیاب‌های الکترونیکی تنها به دلیل کنترل هرچه دقیق‌تر و سریع‌تر زندانیان توسط زندانبانان صورت می‌گیرد و اگر این روش به درستی اجرا گردد نسبت به سایر مجازات‌ها مقرون به صرفه‌تر است و فرد محکوم امکان ارتباط با خانواده را نیز خواهد داشت و بدین طریق دولت‌ها و متعاقب آن زندانبانی نیز هزینه‌های کمتری را متقبل می‌شود. آیین‌نامه نحوه واگذاری اجرای تدابیر نظارتی مربوط به مراقبت‌های الکترونیکی زندانیان که از ۲۱ ماده تشکیل شده است؛ با هدف افزایش بهره‌وری و ارتقای سطح کیفی خدمات الکترونیکی به تصویب رسید. در ماده ۱ به تعریف اصطلاحاتی مانند مرکز مراقبت و فرد تحت مراقبت اشاره کرده است. در آیین‌نامه مذکور صراحتاً اشاره شده که در صورت واگذاری تمام یا بخشی از اجرای مراقبت الکترونیک از سوی سازمان به بخش خصوصی در تمام مراحل اجرای طرح، مسئولیت نظارت بر اقدامات مجری و هم‌چنین پذیرش اولیه افراد تحت مراقبت، پاسخ‌گویی در خصوص اجرای مراقبت الکترونیک و گزارش دهی به مراجع قضایی و قانونی ذیربط هم‌چنان بر عهده سازمان زندان‌ها می‌باشد. و هم‌چنین در زمان فراخوان شناسایی پیمانکار متقاضی باید دارای مجوزهایی از قبیل مجوز نظام صنفی رایانه‌ای، توان مالی کافی و تایید صلاحیت

^۱ برای مطالعه این آیین‌نامه نک:

حفاظتی از سوی حفاظت و اطلاعات سازمان لازم می‌باشد و در قانون مذکور پیش‌بینی شده است که تعرفه‌ای توسط فرد تحت مراقبت به صورت ماهانه به حساب بانکی که مجری طرح اعلام می‌کند واریز شود.

هم‌چنین یکی از هدف‌های نظارت الکترونیکی و پایش تصویری بخش‌های مختلف زندان که با هزینه‌های گزاف انجام می‌گردد کمک به تأمین نیروی مراقب در شرایطی است که سرعت در واکنش به رفتارهای پرخطر زندانیان را به همراه دارد با این روش در نصب دوربین در قسمت‌های مهم زندان مستمراً توسط پرسنل رصد می‌گردد تا با ملاحظه وضعیت زندانیان از بروز شورش یا حوادث در اسرع وقت پیشگیری شود لیکن ملاحظه شده است به لحاظ اهمال مامورین مربوطه بعضاً خسارات فراوانی به حیثیت زندان وارد شده است؛ به طور نمونه مرحوم کاووس سید امامی از متهمین محیط زیست پس از معرفی به زندان حسب گزارش منتشره اقدام به خودکشی می‌نماید در گزارش این اقدام آمده است متوفی آن شب حالت خاصی داشت چند نوبت به دستشویی رفت و برگشت لیکن در آخرین مراجعه در ساعت ۲ بامداد از برگشت وی گزارشی داده نشده است تا اینکه ساعت ۵ صبح یکی از زندانیان پس از مراجعه به حمام با جسد بی‌جان وی مواجه می‌شود. همچنان که ملاحظه می‌شود مأمور کنترل اطاق مانیتورینگ دوربین‌ها مراجعات سابق وی را گزارش نموده است ولی با بی‌دقتی و اهمال از آخرین مراجعه توجهی نداشته تا اینکه صحنه خودکشی وی توسط زندانی دیده و گزارش می‌شود؛ این نحوه پایش تصویری عملاً بی‌فایده بوده و بی‌تعهدی مأمور موجبات خسارت سنگین حیثیتی برای سازمان زندان‌ها گردید و چنانچه به رفتار وی توجه می‌نمود شاید می‌توانست از خودکشی وی جلوگیری یا لاقلاً اولین گزارش‌دهنده باشد.

۱,۶ ارتقاء نظارت سازمان زندان‌ها و اقدامات تأمینی و تربیتی بر عملکرد بازداشتگاه

های خاص

در حال حاضر به جهت ضرورت و مصححت در امور امنیتی و انتظامی، برخی نهادها و سازمان‌ها واجد بازداشتگاه‌های خاص بوده که برای تکمیل تحقیقات مقدماتی این امر پیش‌بینی شده است. از جمله این نهادها می‌توان به بازداشتگاه‌های وزارت اطلاعات، سازمان اطلاعات سپاه، حفاظت اطلاعات قوه قضاییه و پلیس آگاهی و مواد مخدر فراجا اشاره داشت. یکی از مولفه‌های مهم زندانبانی که ناظر بر ساختار و تشکیلات زندان‌هاست، ارتقاء نظارت سازمان سازمان‌ها و اقدامات تأمینی و تربیتی بر عملکرد بازداشتگاه‌های خاص خواهد بود. در عمل مشاهده می‌شود که به جز رییس بازداشتگاه که با ابلاغ مدیر کل زندان‌های آن استان منصوب می‌شود، سایر پرسنل غیر زندانبان و از نیروهای آن مجموعه هستند که این امر نظارت و کنترل عملکرد را دشوارتر می‌نماید و ضرورتاً نظارت قوه قضاییه و سازمان زندان‌ها را دو چندان می‌کند. ارائه آمار برخط بازداشت‌شدگان این نهادها به سازمان زندان‌ها، رعایت قواعد زندانبانی و حفظ حقوق متهمان و

شفافیت عملکرد تا حد ممکن در امور مربوط به زندانیان از جمله مهم ترین پیشنهادات است. به نظر می‌رسد با توجه به اینکه قانون‌گذار از عبارت بازداشتی و بازداشتگاه برای محل نگهداری متهمین استفاده می‌نماید نه عبارت زندانی و در نظر دارد هویت و شخصیت آنها را حفظ نماید. نارضایتی شدید این متهمین از چنین بازداشتگاه‌هایی که اغلب از عدم رعایت حقوق شهروندی گلایه مند هستند و همه آنها به نام سازمان زندان‌ها و در نهایت قوه قضاییه تمام می‌شود خلاف اراده و نظر قانون‌گذار می‌باشد.

۲. زندانبان

زندانبان رکن دیگر زندان محسوب می‌شود که بدون وجود زندانبانانی کارآمد و مبتکر، اثرات اصلاحی زندان به درستی حاصل نمی‌گردد. در این نوشتار به مولفه های مهم ناظر بر بهره وری بهتر زندانبانان خواهیم پرداخت.

۲،۱. جذب و استخدام

جذب و استخدام پرسنل از طریق آزمون عمومی و اختصاصی آزمون استخدام فراگیر، آزمونی جهت ورود متقاضیان کار است. سازمان زندان‌ها و اقدامات تأمینی و تربیتی نیز به عنوان یکی از سازمان‌های دولتی حاضر در آزمون فراگیر، جذب نیروی انسانی مورد نیاز خود را از طریق این آزمون نیز انجام می‌دهد. منطبق با ماده ۶ قانون تبدیل شورای سرپرستی زندان‌ها مصوب ۱۳۶۴ انتظامات و حفاظت زندان‌ها و بازداشتگاهها با سازمان است. سازمان موظف است نیروهای مورد نیاز خود را از بین نیروهای نظامی و انتظامی موجود با هماهنگی مسئولین مربوط گزینش نماید. نیروهای مذکور پس از گزینش با اعتبارات مربوط به سازمان منتقل می‌شوند. لازم به ذکر است در بعضی مواقع استخدام زندانبان نیز از طریق درج آگهی استخدام در روزنامه‌ها و فضای وب {مجازی} نیز صورت می‌گیرد. به عبارتی هیچگونه جذب اختصاصی که از مدارس خاص یا تربیت دانشجویان خاصی در رشته زندانبانی یا مرتبط با آن وجود داشته باشد نیست و افراد متقاضی شغل برای رفع نیاز خود به شغل زندانبانی روی می‌آورند. درحالیکه در مواد ۴۶-۱، ۴۷، ۵۴-۱، ۸۱ و ۸۵ قواعد حداقل استاندارد برای زندانبان شرایط خاصی را در مورد جذب و بکارگیری زندانبان تعیین نموده است که برخی از این موارد عبارت است از ۱- مدیریت زندان در انتخاب هر رسته از نیروی انسانی دقت لازم را به منظور ایفای نقش مناسب در زمینه ای که اداره زندان به آن وابسته است از قبیل انسان مداری آنها، توان حرفه ای و تناسب شخصی بعمل می‌آورد. ۲- مدیریت زندان باید این اعتقاد که خدمات پرسنل زندان یک نوع خدمات اجتماعی با اهمیت فراوان است را به پرسنل مزبور و عموم مردم بقبولاند و آن را در سرلوحه امور خود قرار دهد. ۳- نیروی انسانی باید دارای یک استاندارد مناسب از حیث تحصیلات و بهره هوشی باشد. ۴- قبل از ورود به خدمت باید دوره‌های آموزشی را در خصوص وظایف عمومی و تخصصی خود بگذرانند و آزمون‌های علمی و تخصصی را با نمره قبولی طی کنند. ۵- پرسنل زندان حتی الامکان باید شامل افراد متخصص از

قبیل روان‌پزشکان- مددکاران اجتماعی، آموزگاران و آموزش دهنده گان کسب و کار و بازرگانی باشند. این موارد در سایر قواعد و اسناد بین‌المللی مانند قواعد سازمان ملل برای نوجوانانی که سلب آزادی شده‌اند مصوبه ۱۹۹۰ و... نیز تکرار شده است. اصرار دانشمندان رشته زندانبانی بر این قواعد دلالت بر اهمیت رشته زندانبانی و توجه به شخصیت زندانی دارد که بتواند در مدت حضور در زندان وی را برای برگشت سالم به جامعه آماده نمود. به نظر می‌رسد آمار موجود در کشورمان مبنی بر برگشت پنجاه درصدی زندانیان به زندان، یکی از عوامل مؤثر آن عدم وجود زندانبان متخصص و کاردان برای مواجهه با زندانی است و آنان صرفاً برای حفظ و نگهداری و معاش آنان تلاش می‌نمایند و در صورت وجود نیروی کاردان با توجه به کمبود شدید نیرو به نسبت سرانه زندانیان عملاً این خواسته مهم که اصلاح زندانی از تحقق نمی‌یابد. در ایالت متحده آمریکا اکثریت قریب به اتفاق افسران اصلاح و تربیت برای دولت کار می‌کنند. برخی از آنها توسط شرکت‌های خصوصی که خدمات اصلاحی را به زندان‌ها ارائه می‌دهند، استخدام می‌شوند. بسیاری از حوزه‌های قضایی مستلزم قبولی داوطلبان شغل در آزمون ورودی هستند این آزمون‌ها معمولاً شامل یک بخش کتبی است که بر مسائل حقوقی مرتبط با حبس تمرکز دارد، یک بخش فیزیکی برای اطمینان از اینکه افسران بالقوه می‌توانند سختی‌های کار در محیط زندان را تحمل کنند، و یک آزمون روان‌شناختی برای ارزیابی ظرفیت ذهنی و عاطفی متقاضیان برای کار با زندانیان. دروسی که به زندانبانان در طول دوران دبیرستان و دانشگاه به افسران اصلاح و تربیت زندانبانان آموزش داده می‌شود به شرح ذیل است:

۲.۱.۱. دوره‌های تربیت بدنی

دوره های تربیت بدنی دوره هایی است که افسران اصلاح و تربیت باید بتوانند از خود دفاع فیزیکی کنند. از سنین پایین تناسب اندام داشته باشند و دوره‌های تربیت بدنی را بگذرانند.

۲.۱.۲. دوره‌های زبان و گویش‌ها

جمعیت زندان‌ها از گروه‌های قومی متعدد تشکیل شده است. زبان دوم برقراری ارتباط با زندانیان را تسهیل می‌کند و تنش‌های احتمالی را کاهش می‌دهد.

۲.۲. شرایط اداری و اختصاصی ورود و خروج پرسنل ستادی و اجرایی به زندان

در این قسمت مواردی را که پرسنل ستادی و اجرایی مکلف به رعایت هستند به صورت مختصر اشاره می‌نماییم. البته لازم به ذکر است برخی موارد مانند شرایط و روند دقیق ورود و خروج پرسنل ستادی و اجرایی در زندان‌ها ممکن است بین سازمان‌ها و حتی بین کشورها متفاوت باشد. بنابراین، بهتر است به مقررات دقیق و رهنمودهای

مربوطه که در هر زندان به طور جداگانه تعیین شده‌اند، مراجعه شود اما عموماً آن در ادامه مورد تشریح قرار می‌گیرد.

۲,۲,۱. تربیت و آموزش

پرسنل ستادی و اجرایی قبل از ورود به زندان ممکن است نیاز به تربیت و آموزش مناسب داشته باشند. این شامل آموزش در مورد قوانین و مقررات زندان، روش‌های ایمنی و امنیت، تعامل با زندانیان و توانمندسازی حرفه‌ای است.

۲,۲,۲. ثبت نام و مستندسازی

پرسنل ستادی و اجرایی معمولاً باید در زمان ورود به زندان ثبت اطلاعات کنند و مستندات مورد نیاز را تهیه کنند. این ممکن است شامل مدارک شناسایی، تحصیلات، سوابق کاری، و گواهی‌های لازم باشد؛

۲,۲,۳. چک کردن پیشینه

پرسنل ستادی و اجرایی قبل از استخدام ممکن است برای چک کردن پیشینه و اعتمادسنجی مورد بررسی قرار بگیرند. این می‌تواند شامل بررسی سوابق جنایی، مراجعه به دادگاه، و بررسی مراجعات قضایی باشد؛

۲,۲,۴. مجوزها و مدارک

پرسنل ستادی و اجرایی ممکن است برای ورود به زندان نیاز به دریافت مجوزها و مدارک خاصی داشته باشند، مانند مجوز امنیتی، کارت شناسایی ورود به زندان، و گواهینامه‌های مرتبط با حرفه‌ی خود؛

۲,۲,۵. رعایت قوانین و سیاست‌های داخلی

پرسنل ستادی و اجرایی باید در زمان حضور در زندان قوانین و سیاست‌های داخلی زندان را رعایت کنند. این سیاست‌ها شامل حفظ امنیت و نظم در زندان، رفتار مناسب با زندانیان، حفظ محرمانگی اطلاعات، و رعایت اصول اخلاقی و حرفه‌ای است.

۲,۳. ارتقا سطح معیشت و رفاه زندانبانان

میان رشد اقتصاد و معیشت مردم و کاهش فساد اداری ارتباط تنگاتنگی وجود دارد و رشد اقتصادی و بهبود وضعیت معیشت مردم از جمله افزایش معاش مدیران و کارمندان فساد را کاهش می‌دهد و در مقابل فساد روزافزون باعث کندی رشد اقتصادی می‌گردد.^۹ بنابراین ارتباط تنگاتنگی بین سطح معیشت کارکنان و

^۹ پاک سیرت، فاطمه، "دادسرا و دادگاه در پیشگیری از جرایم اطفال و نوجوانان"، فصلنامه علمی حقوق و فقه تربیت و

فسادپذیری در آنان وجود دارد. کار در زندان به جهت ارتباط مستمر زندانبان با مجرمان خطرناک، بسیار ریسک پذیر بوده و همواره احتمال فساد و تبانی با زندانیان وجود دارد. در حقیقت زندانبانی از مشاغل سخت حاکمیتی محسوب می شود که اگر خدشه ای به آن وارد آید، صدمات جبران ناپذیری به امنیت مردم و جامعه وارد می شود. به همین منظور لازم است در نظام دادرسی کیفری ایران در کنار توجه به سطح معیشت قضات و کارکنان دستگاه قضا، زندانبانی را با نگاهی ویژه دید و افزایش حقوق و دستمزد این قشر زحمتکش را بیش از پیش در قوانین بودجه سنواتی مدنظر قرار داد. به واقع اگر زندانبان از حیث مالی و اجتماعی تامین باشد، نه تنها موجب بهبود عملکرد وی در زندان و رشد جایگاه اصلاحی زندان می شود، بلکه فساد های احتمالی از جانب زندانیان نیز بر وی اثر نخواهد گذاشت. بند ۴۶-۳ قواعد حداقل استاندارد در رفتار با زندانیان مقرر می دارد: «نیروهای انسانی باید تمام وقت و دارای جایگاه خدمات کشوری باشد حقوق این اشخاص باید به نحو کافی باشد که سبب جذب و بقای زنان و مردان کاردانی در این حرفه گردد مزایای استخدام و شرایط خدمت باید به لحاظ ماهیت دقیق این شغل مطلوب و جذاب باشد.

۲,۴. تمهید مقررات خاص جهت ورود و خروج زندانبانان به زندان

یکی از عوامل ارتکاب جرم در زندان ها، ممکن است به جهت وارد نمودن ابزارهای ارتکاب جرم توسط زندانبانان به زندان باشد. این موضوع از حیث قواعد پیشگیری وضعی از ارتکاب جرم بسیار حائز اهمیت است. هدف از پیشگیری وضعی، ایجاد وضعیتی است که در آن مجرم به رغم تصمیم به ارتکاب عمل مجرمانه، از محقق نمودن قصد خود ناتوان گردد.^۱ به عنوان نمونه زندانی از زندانبان تقاضای تلفن همراه یا آلات ارتکاب جرم هم چون چاقو یا مواد مخدر می کند و زندانبان این ارقام را بدون بازرسی وارد زندان نموده و در اختیار زندانی قرار می دهد. اینجاست که عملاً نقش کنترلی و نظارتی زندان تحت الشعاع قرار می گیرد. به همین منظور لازم است جهت اجتناب از این پدیده موارد ذیل مدنظر قرار گیرد؛ اولاً زندانبانان به هنگام ورود و خروج به زندان توسط دستگاه های الکترونیکی و با حضور پرسنل حفاظت و اطلاعات زندان مورد بازرسی قرار گیرند؛ ثانیاً لباسی متحد الشکل برای زندانبانان طراحی شود که به هنگام ورود به زندان این لباس را استفاده نمایند؛ ثالثاً زندانبانان وسایل و اشیاء قیمتی و باارزش هم چون تلفن همراه هوشمند، ساعت هوشمند، طلا و جواهرات و سایر موارد مشابه را هنگام ورود به زندان به بخش امانات تحویل دهند و رسید دریافت نمایند؛ رابعاً اگر بنا به ضرورت کالای باارزشی توسط زندانبان وارد زندان شد، ابتدا صورت جلسه شود تا پس از خروج از زندان اطمینان حاصل شود که این کالا را با خود آورده باشد.

۲,۵. واگذاری امنیت داخلی زندان به اشخاص زندانبانان نظامی

تجربه نشان داده است نظامیان به واسطه توانمندی بالایی که از حیث فیزیکی و روحی داشته و قدرت ریسک پذیری بالایی که دارند، بهتر می‌توانند در شرایط حساس و خطرناک دوام آورده و به مقابله با تهدیدات احتمالی بپردازند. در زندان نیز ممکن است زندانیان جرایم خشن و افراد سابقه دار شورش و آشوب‌هایی ایجاد کنند و یا درصدد توطئه برای فرار از زندان باشند که بهترین اشخاصی که توان مقابله موثر و کنترل بحران در زندان را دارند، نظامیان هستند. زندانبانانی که هیچ‌گونه آمادگی رزمی و توانایی فیزیکی ندارند، در مواجهه با خطر یارای مقابله نداشته و حتی ممکن است خود قربانی شوند. علاوه بر آن برخی زندانبانان ممکن است کار با سلاح و مهمات را نیز آموزش ندیده باشند که این نیز مزید علت خواهد بود. بنابراین لازم است نظامیانی زبده در حوزه زندانبانی پرورش داده شود تا برای شرایط خطر آمادگی لازم را دارا باشند. ماده ۲-۵۴ قواعد حداقل استاندارد رفتار با زندانیان مقرر می‌دارد «کارمندان زندان باید آموزش فیزیکی مخصوص را طی نمایند تا آنها را قادر نماید تهاجم زندانیان را خنثی نمایند».

۳. زندانی و آسیب‌ها در زندان

مهمترین بازیگر جرم و تخلف و منشأ آسیب در زندان‌ها شخص زندانی است که مستعد ارتکاب جرم است چه برای فرار از مجازات و چه برای آزار دادن شکات و افرادی که در زندانی شدن وی دخالت داشته‌اند یا برای کسب منفعت و بعضاً به لحاظ نشان دادن برتری خود و توانایی‌هایی که ظاهراً با ورود به زندان از وی سلب شده است ولی وی با استفاده از مهارت‌های خود در همان فضا نیز به دنبال قهرمان شدن است و در مواردی نیز برای شوخی و سرگرمی زندانیان زندانی همانند سایر افراد جامعه دارای حقوق و تکالیفی می‌باشد که به موجب قانون برای وی در نظر گرفته شده است. از طرفی مجازات زندان در مکانهایی که عموماً به دور از کنترل همیشگی سازمانها و نهادهای نظارتی می‌باشد، صورت می‌پذیرد بنابراین ایجاد شرایط و ساختاری مناسب و نیروی انسانی آموزش دیده جهت نگهداری زندانیان، میتواند هدف نهایی از حبس که همان اصلاح و بازپروری زندانی است را تا حد زیادی تأمین نماید. در این قسمت به چند مورد از مهم‌ترین آسیب‌ها اشاره خواهیم کرد. یکی از اصول سیاست مربوط به خدمات زندانبانی، معطوف به فراهم ساختن یک محیط نگهداری امن برای تمام زندانیان است. لذا یکی از اهداف این سیاست، کمک به کارکنان زندان در زمینه پیشگیری از بروز زمینه‌های وقوع جرم و جرایم خشونت‌آمیز می‌باشد که این امر می‌تواند از طریق فراهم نمودن اصول راهنما و رویه‌هایی و نیز تعیین مسئولیت‌هایی برای زندانبانان در این زمینه باشد. در این قسمت به برخی از مهم‌ترین آسیب‌ها که به دلیل عدم رعایت بایدها در نظام زندانبانی اتفاق می‌افتد اشاره خواهیم کرد.

۳,۱ ارتباط بدون ظابطه با خارج از زندان ناشی از عدم نظارت

گزارش‌ها نشان می‌دهند زندان‌ها مملو از گوشی قاچاق هستند؛ گزارش‌های منتشر شده در کشورهای مختلف نشان می‌دهد زندانیان همیشه به سیم‌کارت و گوشی تلفن همراه دسترسی دارند. برخلاف انتظار، تلاش‌ها و مبارزه با ممنوعیت استفاده از گوشی تلفن همراه در زندان‌ها با موفقیت همراه نبوده و زندانیان از داخل زندان با بیرون تماس برقرار می‌کنند، سفارش مواد مخدر و چیزهای دیگری که نیاز دارند را می‌دهند و حتی برخی اوقات مشغول هک کردن حساب‌های پولی، مدیریت یک عملیات سرقت و فعالیت‌های خرابکارانه هستند. در ایران بارها گزارش‌هایی از صداوسیما پخش شده که نشان می‌دهد یک فرد زندانی توانسته از داخل زندان چند صد میلیون تومان از حساب مردم سرقت کند. وضعیت دسترسی به سیم‌کارت و گوشی تلفن همراه در زندان‌های کشورهای دیگر هم مناسب نیست. گزارش‌های منتشر شده از زندان‌های کشور انگلیس نشان می‌دهد تعداد سیم‌کارت‌ها و گوشی‌های تلفن همراه کشف شده در سال ۲۰۱۷ بیشتر از سال‌های ۲۰۱۰ تا ۲۰۱۴ است. در یک گزارش عنوان شده تعداد سیم‌کارت‌ها یا گوشی‌های کشف شده در سال ۲۰۱۷ حدود ۵۶ درصد افزایش داشته و از ۹۶۰۰ عدد در سال ۲۰۱۴ به رقم ۱۵۰۰۰ هزار عدد در سال ۲۰۱۷ رسیده است. در سال ۲۰۱۱، در زندان‌های انگلیس و ولز به طور متوسط ۹ سیم‌کارت و گوشی از هر ۱۰۰ زندانی کشف و ضبط شده است ولی در سال ۲۰۱۷ به رقم ۱۸ عدد از هر ۱۰۰ زندانی رسیده است. یعنی از هر ۶ زندانی یک نفر به گوشی تلفن همراه دسترسی دارد. زندانیان گوشی‌های تلفن همراه را فقط برای تماس با خانواده یا دوستان یا افرادی بیرون از زندان نمی‌خواهند بلکه برای تماس‌های صوتی و تصویری یا استفاده از اینترنت نیاز دارند. یک کارمند سابق اداره زندان‌های انگلیس می‌گوید دسترسی زندانیان به اسمارت‌فون‌ها مشکلی بسیار بزرگ است. آن‌ها در طول شب از اینترنت استفاده می‌کنند یا مشغول تماس‌های صوتی هستند. این گونه بخش بزرگی از وضعیت زندانی بودن شان را رفع می‌کنند. در اینترنت هر کاری می‌خواهند انجام می‌دهند، با هر کسی که نیاز باشد تماس می‌گیرند و تمام شب مشغول صحبت هستند. از داخل زندان عکس‌ها و گزارش‌های ویدیویی به بیرون ارسال می‌کنند و به دنبال راه‌هایی برای کسب درآمد یا ادامه دادن کارهای غیرقانونی‌شان هستند. خبرگزاری دانشجویان ایران گزارش داده است: دو مرد در حال غذا خوردن از خود لایو می‌گیرند. گوشی تلفن همراه در دست یکی از آنهاست که بازوان برجسته و درشتش در تصویر پیداست و در پاسخ به یکی از مخاطبان لایوش که می‌پرسد کجایی؟ می‌گوید می‌خواهی کجا باشم؟ زندان دیگه؟ این فیلم در زندان قزل‌حصار گرفته شده است.

به گزارش خبرنگار مهر، موضوع ورود موبایل و به نوعی به همراه داشتن وسایل ممنوعه در زندان امر جدیدی نیست از گوشی تلفن همراه تا وسایل خطرناک. آنطور که مسئولان زندان‌ها همواره اعلام کردند که در این زمینه صد درصد موفق نبودند و اعلام می‌کنند هیچ زندانی به صورت علنی به موبایل دسترسی ندارد و در صورت مشاهده، با زندانی خاطی برخورد می‌شود. ماده ۴۰ آیین‌نامه سازمان زندان‌ها به طور صریح اعلام می‌

کند که نگهداری و یا استفاده از تلفن همراه و هم‌چنین سو استفاده از کارت تلفن ممنوع بوده و تخلف انضباطی محسوب می‌شود. در ماده ۲۲۶ هم بیان شده است که ارتباط تلفنی زندانی تنها از طریق تلفن عمومی انجام می‌شود و زندانی مجاز به استفاده از تلفن همراه نیست. چنانچه مأموران و کارکنان مؤسسه تلفن همراه در اختیار زندانی قرار دهند، حسب مورد تحت پیگرد انضباطی، اداری یا قضائی قرار می‌گیرند. این ممنوعیت‌ها علاوه بر زندانیان شامل بازدیدکنندگان هم می‌شود به طوری که در ماده ۱۰۴ آیین نامه زندان‌ها هم ذکر شده که همراه داشتن سلاح گرم یا سرد هنگام ورود مقام‌ها و اشخاص بازدیدکننده از مؤسسه ممنوع است. هم‌چنین بازدیدکنندگان نمی‌توانند اشیای ممنوع از قبیل تلفن همراه و تجهیزات ضبط صوتی و تصویری به همراه داشته باشند یا مبادرت به تصویربرداری و یا مبادله هرگونه اشیا و نوشته‌جات با زندانی نمایند. علیرغم همه ممنوعیت‌ها و بازرسی‌هایی که در این رابطه از سوی زندان‌ها وجود دارد اما باز هم در مواردی مشاهده می‌شود که برخی زندانیان به صورت مخفیانه گوشی تلفن همراه را با خود به زندان می‌برند. اخیراً تعدادی از شکات یک پرونده در تماس با خبرگزاری مهر اعلام کردند که مجرم پرونده که در حال تحمل کیفر عمل خود به موجب حکم دادگاه است، شروع به تهدید از داخل زندان، آن هم با موبایل کرده است و پیامک‌هایی را ارسال و تماس‌هایی را انجام داده است. این‌گونه اتفاقات در حالی رخ می‌دهد که به صراحت در ماده ۲۲۵ آیین‌نامه سازمان زندان‌ها اعلام شده که چنانچه گزارش و شکایتی مبنی بر مزاحمت تلفنی یا هرگونه اقدام مجرمانه از طریق تلفن از داخل مؤسسه نسبت به شکات یا مقام‌های قضائی و یا هر فرد دیگر به مؤسسه واصل شود، در صورت احراز صحت آن، زندانی متخلف علاوه بر معرفی به مرجع قضائی، به مدت دو ماه از حق تماس تلفنی محروم می‌شود و در صورت تکرار، علاوه بر محرومیت از تماس تلفنی برای مدت چهار ماه، پس از اتمام دوره محرومیت نیز ارتباط وی با بیرون از طریق تماس تلفنی، به حداکثر دو خط تلفن از بستگان و یک نوبت در هفته محدود خواهد شد. تکرار تخلف برای نوبت سوم موجب محرومیت دائم از تماس تلفنی تا پایان مدت تحمل محکومیت است مگر آنکه قاضی اجرا پس از گذشت حداقل یک سال از شروع محرومیت در نوبت سوم، با احراز تبه‌زدانی، تماس تلفنی با بستگان را با لحاظ محدودیت مقرر برای نوبت دوم تخلف، بلامانع تشخیص دهد. ردیف ۳۷ از قواعد حداقل استاندارد رفتار با زندانیان مقرر می‌دارد: «به زندانیان باید اجازه داده شود تحت نظارت کافی با خانواده و دوستان غیر ناباب خود در روزهای منظم، خواه از طریق مکتوب یا..... ارتباط برقرار کند» برای این منظور و با لحاظ حقوقی که در آیین‌نامه برای زندانیان دیده شده است، تلفن‌های همگانی جهت رعایت حقوق شهروندی در محوطه‌های هواخوری و سالن‌ها برای زندانیان قرار داده شده است که آنان می‌توانند با کارت‌های تلفن خود با خارج از مؤسسه ارتباط برقرار کنند. تا کنون ناشی از این ارتباطات بی‌ضابطه و گسترده، زندانیان انواع و اقسام جرایم را مرتکب شده که انتشار آن در جامعه موجب بدبینی مردم، شکات و سایر

نهادهای مرتبط با پرونده زندانی شده است. ارتکاب کلاهبرداری تلفنی به روش‌های مختلف به خالی کردن حساب مردم، خرید و فروش مواد مخدر در ارتباط با مشتریانی سابق زندانی در خارج از زندان، تهدید شاکی یا مرتبین با پرونده، ارسال فیلم و تصاویر از زد و خورد زندانیان با یکدیگر یا با مأمورین مراقب و همچنین از زندگی خود در زندان و.... نمونه‌های زیادی وجود دارد. برای حذف این سوءاستفاده‌ها لازم است سازمان زندان‌ها اولاً ارتباط تلفنی زندانیان را محدود نماید، از قرارداد تلفن به‌طور آزاد در دسترس آنان خودداری شود، ارتباط تلفنی بستگان و افراد ضروری به‌طور وسیع از طرف آنان تقویت شود و حتی‌الامکان ارتباط تلفنی زندانی با خارج از زندان توسط زندانبان انجام شود. تا کنون ارتباط تلفنی زندانیان با تلفن همراه از داخل زندان و از طریق تلفن‌های همگانی موجود در زندان در بیش از ده‌ها فقره پرونده کلاهبرداری آشکار شده و منجر به شکایت مال‌باختگان شده است. زندانیان در این روش با شناختی که معمولاً از قربانی خود دارند یا به طرق مختلف از طریق فضای مجازی، آگهی و..... به دست می‌آورند و با توجه به تخصص و نوع فعالیت آنها و نیاز آنان با آنها ارتباط برقرار و با فریب آنان به دادن امتیازات یا انعقاد قرارداد یا فرصت سرمایه‌گذاری از آنان می‌خواستند به یک دستگاه عابر بانک مراجعه نمایند و با طمعی که برایشان حاصل می‌شد و نحوه القاء زندانی به وی، حساب آنان را تخلیه می‌کردند. قربانیان این موضوع از همه افراد جامعه اعم از پیمانکار- مهندس -دکتر -کاسب -بنگاه‌دار و..... بودند که صدها میلیون از وجوه آنان بدون اینکه زندانی شناسایی شود و در صورت شناسایی پولی برای برگرداندن داشته باشد به تاراج رفته است.

۳,۲. خودکشی

برخی عوامل مانند محرومیت از آزادی و سایر ارتباطات اجتماعی، ازدحام جمعیت زندان، نداشتن حریم خصوصی، قطع ارتباطات خانوادگی و دیگر موارد باعث به وجود آمدن مشکلات روانی برای زندانیان می‌گردد. افراد عادی نیز در دنیای آزاد ممکن است به خاطر قرار گرفتن در شرایط خاص یا مشکلات شخصی یا حرفه‌ای دچار مشکلات روانی گردند. لیکن این افراد در بیرون از زندان از راه‌های زیادی چون اعتماد به دوستان و خانواده، کمک گرفتن از دیگران، انجام فعالیت‌های گوناگون، مراجعه به روانشناس و راهبردهای دیگر می‌توانند بر مشکلات روانی خود فائق آیند. اما در زندان، زندانی وسائل و روش‌های هنجاری درستی برای مقابله با مشکلات روانی خود ندارد به رفتارهای پرخطر چون خودکشی، خودزنی، استعمال مواد مخدر روی می‌آورد. مهم‌ترین رفتارهای پرخطر ناشی از مشکلات روانی عبارت‌اند از: خودکشی در میان زندانیان. اقدام به خودکشی در زندان بسیار شایع است بر مبنای تعریف مرکز مطالعات انیستیتو ملی بهداشت روانی آمریکا " خودکشی تلاش آگاهانه به منظور خاتمه دادن به زندگی شخص توسط خودش می‌باشد که ممکن است این تلاش به اقدام تبدیل گردد یا فقط به شکل احساسی در فرد بماند". نرخ خودکشی در میان جمعیت زندانی بیش از جمعیت عادی و دیگر شهروندان است. تحقیقات نشان می‌دهد که شیوع خودکشی در زندانی‌ها

هشت برابر جمعیت عمومی است.^{۱۱} عوامل موقعیتی و مربوط به فضای زندان (که اکثر خودکشی‌ها در زمان‌های تنهایی و در سلول‌های انفرادی اتفاق می‌افتد)، عوامل روانی و اجتماعی (مانند دوره‌های افسردگی، خلق پایین)، خودزنی (آسیب رساندن عمدی به بدن) از عوامل موثر در خودکشی در زندان می‌باشند.^{۱۲} هم‌چنین به نظر می‌رسد عدم رعایت برخی از حقوق توسط زندانبانی و یا بی‌توجهی به حقوق اساسی و بنیادین وی در دادرسی یا اعتراض به عدم توجه به وی که حتی می‌تواند ناشی از غفلت خود زندانی باشد از موجبات بروز خودکشی باشد. حادثه‌ی هولناک ممکن است شامل مرگ، تهدید و یا آسیب به تمامیت جسمانی باشد؛ برای نمونه یک زندانی ممکن است بزه‌دیده تجاوز، سوء رفتار و مانند آن باشد. پژوهش‌ها حاکی از آن است که افراد زندانی در مقایسه با دیگر گروه‌ها بیشتر به این اختلال دچار می‌شوند و بروز این اختلالات در پاره‌ای از موارد منجر به خودکشی زندانی می‌شود؛ زیرا او خود را در شرایطی می‌یابد که دیگر قادر به ادامه زندگی در شرایطی نمی‌باشد. برای پیشگیری از بروز رخداد خودکشی در میان زندانیان راه‌های متعددی وجود دارد یکی از این روش‌ها انجام مصاحبه‌ی روان شناختی است. مصاحبه‌ی روان شناختی به فرد زندانی این امکان را می‌دهد که با در اشتراک گذاشتن آنچه که موجب آزار و اذیت او می‌گردد فشار روانی ناشی از چنین حوادثی را فرو نماند. استفاده از برخی داروها در پاره‌ای از پژوهش‌ها نیز حاکی از آن است که می‌تواند میزان برافروختگی شدید را در افراد در بروز چنین مواقعی کاهش دهد.^{۱۳} در زندان خودزنی و تلاش برای خودکشی رواج بسیاری دارد؛ این رفتارها عموماً نتیجه مشکلات روانی، ذهنی، اجتماعی و فرهنگی می‌باشد. لذا در مواجهه با چنین حالتی زندانبانان باید آموزش لازم را ببینند تا از اقدام مذکور پیشگیری نمایند. برای نمونه خودکشی سید کاووس امامی در زندان حاکی از عدم نظارت زندانبانان بر وضعیت زندانی است. شرایط زندان و مشکلاتی مانند سوء استفاده‌های جنسی، مشکلات نژادی، فرهنگی و دور بودن از محیط خانواده و حتی شکنجه‌هایی که ممکن است از سوی زندانبانی نسبت به زندانی اعمال شود همگی از فاکتورهایی می‌تواند باشد که فرد زندانی را تشویق به خودکشی نماید. اغلب اوقات این مشکلات را از طریق حبس انفرادی حل و فصل می‌کنند در حالی که باید کاملاً برعکس این کار را انجام داد یعنی زندانی را که دست به خودکشی زده در میان پرسنل و یا زندانیان قابل اعتماد قرار داد. تناسب میان احتمال رفتارهای خویش لطمه زننده با سطح امنیت و اینکه

^{۱۱} For more info see: National Institute of Mental Health of America

^{۱۲} Bianchi, A. (2008). Human rights and the magic of jus cogens. *European journal of international law*, 19(3), 491-508.

^{۱۳} صبوری‌پور، مهدی. نظریه خشونت در دانشنامه بزه‌دیده‌شناسی و پیش‌گیری از جرم. (تهران: نشر میزان،

بیشترین تعداد خودکشی‌ها و تلاش برای آن در شرایطی بسته و امن رخ می‌دهند. و نیز بیشترین تعداد خودکشی در سلول‌های جمعی رخ می‌دهد و هرچند این نواحی متناسب با تعداد زندانیان موجود از مراقبت‌های حمایتی، نظارت و جداسازی بهتری برخوردارند اما نرخ خودکشی بالایی دارند. بنابراین نواحی مزبور از نقطه نظر پیشگیرانه از جرم نیازمند توجه بیشتری می‌باشد و آمارها حاکی از آن است که بیشترین خودکشی‌ها در هنگام پذیرش یا مدت کوتاهی پس از آن رخ نمی‌دهد بلکه با تاخیر و به طور معمول نیز در میان زندانیان بازداشتی به هنگام نزدیک شدن زمان دادگاه یا شروع دادرسی به ویژه در جرایم مهم صورت می‌گیرد. زندانیان محکوم در هر زمانی از دوران مجازات خود می‌توانند خودکشی‌گرا گردند و این امر می‌تواند ناشی از جدایی از همسر یا دوست صمیمی، از دست دادن منابع و سرمایه‌های اجتماعی، بیماری و فشارهای ناشی از رفتارهای غیر عادلانه از سوی مقامات و زندانبانان باشد که برای پیشگیری از رخداد چنین رفتارهایی می‌توان با ثبت و گزارش رفتارهای غیرعادی، کناره‌گیری از هم‌بندان، اشاره‌های شفاهی از اعمال زور نسبت به ایشان از این پدیده جلوگیری کرد.

۳.۳. شورش

از دیگر آسیب‌هایی که در محیط زندان می‌توان به آن اشاره کرد شورش است. ممنوعیت اعتراض و شورش زندانیان بسته به قوانین و سیاست‌های هر کشور و سیستم زندانی ممکن است متفاوت باشد. اما در بسیاری از سیستم‌های زندانی، اعتراض و شورش زندانیان به عنوان یک رفتار ناپسند و تخلف قلمداد می‌شود و ممکن است با عواقب قانونی جدی همراه باشد. عموماً سیاست‌ها و قوانین زندانی بر اساس حفظ امنیت و نظم در زندان‌ها و جلوگیری از وقوع اعتراضات و شورش‌ها تنظیم می‌شوند. این اقدامات به منظور حفظ سلامت زندانیان و کارکنان، جلوگیری از تخریب تجهیزات و ساختار زندان، و حفظ نظم و امنیت در داخل زندان است. یکی از شورش‌ها در یکی از زندان‌های هند حادثه‌ای بود که در سال ۱۹۹۰ زندان تیهار را تکان داد. بعد از نبردی چهار ساعته بین زندانی‌ها و مأموران امنیتی نُه زندانی کشته شدند. زندانی‌ها سیلندرهای گاز مایع را چون بمب‌هایی علیه محافظ‌های امنیتی به کار بردند. در مقابل مقامات به روی آنها آتش گشودند. علت شورش بی‌توجهی مقامات زندان به بیماری یکی از زندانیان بود که هیچ دکتری برای معالجه نیامد و زندانی فوت کرد. بدتر از همه این که تا صبح روز بعد کسی جسد را از زندان خارج نکرد و همین امر موجب شده بود تا زندانیان عصبی شوند و دست به شورش بزنند.^{۱۴} شورش در سال ۱۳۸۹ در یکی از زندان‌های استان تهران در اندرزگاه متعلق به محکومین اعدام و حبس ابد رخ داد. علت شورش تعداد زیاد زندانیان کنار یکدیگر و حفاظت نامناسب و اوضاع و احوال ناشی از اجرای احکام اعدام در

^{۱۴} بدی، کران، مترجم: گیتا گرگانی، غیر ممکن وجود ندارد (تهران: ۱۳۸۱). ۶۷.

هفته‌های قبل، تشدید قوانین مرتبط با مواد مخدر، رد درخواست عفو اکثر محکومین و مشکلات خانوادگی آنان از جهت فقر مالی و طلاق و سایر آسیب‌ها بود. در این شورش که به گمان شورشیان در شب چهارشنبه آخر سال طراحی شده بود تا از حضور کم تعداد نیروها و سرگرمی آنان در جشن چهارشنبه‌سوری سوء استفاده نمایند؛ زندانیان با آتش زدن کپسول‌های گاز و شکستن درب و پنجره‌ها به بخشی از محوطه دست یافتند لیکن با مشاهده تلاش آنان برای خلع سلاح یگان حفاظت و با درگیری مسلحانه انجام شده که با حضور نیروهای کمکی انجام شد و کشته و مجروح شدن تعدادی از آنان شورش مهار گردید.^{۱۵} ناتوانی در پیشگیری از بروز چنین حوادثی به دلیل بکارگیری کارکنان اداری برای مراقبت از چنین زندانیانی است با توجه به عدم توانایی جسمی، عدم روحیه مقابله با شورش، عدم امکان بکارگیری وسایل نظامی و ضد شورش در شرایط سخت توسط زندانبان اداری منجر به آسیب‌ها و تلفات زیادی می‌گردد، پیشگیری از این مهم منوط به بکارگیری افراد زبده به ویژه نیروی نظامی که هرچند وقت یکبار خود را با آموزش‌های نظامی روز مهیا نمایند می‌باشد تا در چنین شرایطی با کمترین هزینه بتوانند شورش را برطرف نمایند. هم‌چنین نباید در اندر زگاه‌ها زندانیان خطرناک به صورت جمعی نگهداری شوند و هم‌چنین کارگاه‌های اشتغال در درون اندر زگاه‌ها وجود داشته باشد تا در چنین شرایطی وسایل و لوازم آن تبدیل به سلاحی خطرناک در اختیار زندانیان باشد. وجود وسایل مقابله با بحران و آتش سوزی در اندر زگاه‌ها یا نزدیکترین محل به آن می‌تواند در نجات جان کسانی که در شورش گرفتار شده و همراهی با شورشیان ندارند لازم است. در برخی کشورها، رویکردهای پیشگیرانه و تسهیل‌گر در برنامه‌ریزی و ارائه خدمات به زندانیان به کار گرفته می‌شود تا احتمال وقوع اعتراضات و شورش‌ها کاهش یابد. این موارد شامل ارائه فرصت‌های آموزش، اشتغال، بهبود شرایط زندگی در زندان و ارتقای روابط بین زندانیان و کارکنان است. به هر حال، اعتراضات و شورش‌ها در زندان‌ها نشانگر نارضایتی و مشکلاتی در محیط زندان می‌باشند. برخورد با این موارد نیازمند اقدامات مناسب و قانونی است که علاوه بر حفظ امنیت، به رسیدگی به مسائل و نیازهای زندانیان نیز توجه کند.

۳,۴. قتل

قتل فجیع‌ترین جرمی است که توسط انسان واقع می‌گردد. از این رو بررسی قتل برای پیشگیری از این جرم امری حیاتی است. بررسی قتل را می‌توان به عنوان فرایند دقیق و ژرف نگرانه‌ی گردآوری اطلاعات، گردآوری مستندات و بررسی اوضاع و احوال پیرامون قتل تعریف کرد. پژوهشگران حوزه زندان پدیده خشونت‌آمیز قتل در زندان را

^{۱۵} شمس، علی. *رویکردی جدید به نظام زندانبانی، بازگشت سعادت‌مندان* (تهران: نشر سازمان زندان‌ها و اقدامات

معلول علل متعددی می‌دانند. برخی از آن‌ها علت بروز چنین رخدادی را فرهنگ سازمانی حاکم بر محیط‌های سالب آزادی و نهادهای کشف جرم می‌دانند، برخی دیگر توجهشان بر ویژگی قربانیان چنین رفتاری برای خلاصی خود از مجازات سنگینی است که محکوم شده‌اند و با ارتکاب جنایت دیگر که با محاسبات ظاهری خود انجام می‌دهند به دنبال خلاصی از وضع موجود هستند به طور نمونه که در سطور آتی شرح خواهیم داد و بارها توسط زندانیان وقوع یافته است؛ زندانی محکوم به قصاص یا اعدام با شناسایی زندانیانی که دارای شرایط خانوادگی پایدار نیستند یا وضعیت زندگی آنان به نحوی است که از شکایت تا درخواست اجرای حکم آنان باید سالهای زیادی بگذرد مثل وجود فرزند صغیر و فافد ولی قهری در بین وراثت، اقدام به قتل فرد مورد نظر نموده تا خود را رهایی دهند؛ غافل از اینکه این جنایت‌ها بعضاً منجر به سرعت در اجرای حکم سابق وی می‌گردد. واگذاری امور داخلی به زندانیان تحت عنوان وکیل‌بند یا رای باز در داخل اندرزگاه‌ها نیز در ایجاد بستر این جنایات که دلالت بر خلاء نظارت دارد موثر است. به نظر زندانیان به دلیل آنکه اغلب احساس می‌کنند به دلیل بسته‌بودن محیط سالب آزادی رفتارشان کشف نخواهد شد و تبعاتی دامن گیر آنان نخواهد شد دست به ارتکاب قتل می‌زنند. نظارت کم و یا ناکارآمدی ساز و کارهای نظارت بر محیط‌های سالب آزادی منجر به افزایش رفتارهای خشونت‌آمیز خواهد شد. در تاریخ ۱۳۹۸/۰۳/۲۰ آقای ع.ش. توسط متهم زندانی سابقه‌دار م.خ. فرزند ح: در زندان به قتل می‌رسد متهم در اولین بازجویی اعلام می‌کند یک عدد تیزی و یک عدد سرامیک داشتم و می‌خواستم آقایان ح.ا. و ع.ش. را بزنم. وی انگیزه خود را از اینکه قصد زدن این دو نفر را داشت در خصوص آقای ح.ا. و در خصوص مقتول تصور خود را از نقش وی در فقدان دخترش اعلام می‌کند. متهم اعلام می‌کند بعضی از ضربات را با سرامیک به متوفی زدم. قاتل اقرار کرده سرامیکی را در زیر لباسش پنهان و در سالن اصلی آن را به فردی دادم. بر اساس پرینت زندان اتهامات متوفی فعالیت تبلیغی علیه نظام جمهوری اسلامی و توهین به مقدسات می‌باشد و نزدیک به یکسال تحت قرار کفالت در زندان بوده است. شهود در خصوص تصمیم متهمین به قتل اعلام می‌کنند که متهمین و مقتول باهم رابطه خوبی داشتند، متهمین دائماً در حال تیزی درست کردن بودند و گفته بودند یکی را می‌کشیم تا اعدام‌مان به تاخیر بیفتد، ریاست زندان هم مکاتباتی را جهت انتقال متهمان به زندان رجایی شهر و احتمال خطر حضور آن‌ها برای خود یا سایرین را انجام داده است. متهم م.خ. در اظهارات اولیه انگیزه خود را از ارتکاب به قتل بدین شرح اعلام می‌نماید: مدت ۸ روز است که دخترم را از منزل فراری داده و از او بی‌خبرم و انگیزه من برای قتل هر روز بیشتر می‌شد. متهم اعلام می‌کند از صبح که از خواب بیدار شدم تصمیم بر قتل داشتم و مهم نبود چه کسی باشد زیرا ۲۲ ماه در سویت در بسته قرار داشتم و علت آن را نمی‌دانستم و هدف از قتل این بود که می‌خواستم فضایی را ایجاد کنم که ما را به زندان خودمان عودت دهند و از این اتاق ساکت و تکراری رها شویم. با توجه به محتویات پرونده دادگاه به شرح ذیل مبادرت به صدور رای می‌نماید: در خصوص اتهامات آقای م.خ: قتل عمدی

مرحوم آقای ع.م. ضرب و جرح عمدی و در خصوص اتهام آقای ح.ش. دایر بر معاونت در قتل عمدی مرحوم ع.م. و ایراد صدمه عمدی غیرممنه به فوت، متهم ردیف اول را به قصاص نفس با چوبه دار محکوم می‌نماید و در خصوص اتهام دیگر وی او را به پرداخت دیه محکوم می‌نماید. و در خصوص متهم ردیف دوم، وی را به اتهام معاونت در قتل عمدی به ۲۵ سال حبس تعزیری و از بابت ایراد صدمه عمدی به دیه محکوم می‌نماید. با عنایت به محتویات پرونده ایرادات و نباید‌های ذیل رعایت نشده است. (۱) هر دو متهم دسترسی به مواد مخدر داشتند و شیشه و قرص مصرف کرده بودند. (۲) در اظهاراتشان همیشه بیان می‌کردند که یک نفر را خواهیم کشت لذا انگیزه ارتکاب قتل را داشتند. (۳) مددجو اظهار داشته متهمین در حال تیزی درست کردن بودند. (۴) رییس زندان چندین نوبت مکاتبه برای انتقال زندانی‌ها به زندان قبلی داشتند که متأسفانه به آن نیز توجهی نشده است. (۵) چند ماه قبل هم با همین انگیزه زندانیان دیگر را نیز مجروح کرده بودند. (۶) هر دو متهم سوابق متعدد و شرارت‌های سنگین داشته‌اند و نیز به علت کلاهبرداری تلفنی از داخل زندان قبلی به این زندان منتقل شده بودند. (۷) مقتول متهم و تحت قرار کفالت بوده است و نگهداری وی با زندانیان حکمی و خطرناک بر خلاف تعهدات و اسناد بین‌المللی و آیین‌نامه بوده است. (۸) انجام امور داخلی اندرزگاه توسط وکیل بند یا سایر زندانیان رای باز که در اینجا در ساعت توزیع غذا و توسط زندانی بوده از موارد تشدید چنین جنایاتی به لحاظ ترس زندانیان از چنین جانمایی می‌باشد.

۳،۵. عدم تفکیک زندانیان خطرناک از زندانیان جرایم خرد و اهتمام به رعایت دقیق طبقه بندی زندان

یکی از آسیب‌هایی که در زندان‌ها می‌تواند در ارتکاب بسیاری از جرایم موثر باشد، نگهداری زندانیان خطرناک و کم‌خطر در یک مکان است. در حقیقت عدم رعایت قواعد طبقه بندی زندان‌ها موجب آسیب‌های فراوانی برای زندان و زندانی می‌شود. در جرم‌شناسی نظریه تقلید گابریل تارد به خوبی این وضعیت را تصویر سازی می‌کند. تارد معتقد بود در اجتماع سه نوع تقلید به چشم می‌خورد که یکی تقلید از نزدیکان، دیگری تقلید زبردستان از بالادستان و در آخر تقلید از مد است.^{۱۶} در تقلید گونه دوم معمولاً مجرمان جرایم خرد یا حتی متهمان اگر در بند زندانیان خطرناک قرار گیرند، ممکن است از شیوه رفتار و نحوه عمل اشخاص خطرناک تقلید نموده و در دام آنان گرفتار شوند. لذا تاثیر عملکرد اصلاح و تربیتی زندان به جهت هم‌نشینی و تقلید این زندانیان اثر بخش نبوده و خود می‌تواند مفسده‌انگیز باشد. بنابراین لازم است نسبت به تفکیک و طبقه بندی دقیق زندانیان حتی در زندان‌های کوچک نیز اهتمام صورت پذیرد، زندانیان جرایم خشن و محکوم

^{۱۶} فضلی، دارابی پناه، "تحلیل آثار حبس بر زندانیان در پرتو نظریه تقلید"، مجله پژوهش‌های حقوق جزا و جرم

به اعدام از مجرمان جرایم مالی تفکیک شوند، زندانیان از متهمان به صورت جداگانه نگهداری شوند و حتی برای ساعتی نیز در یک بند نگهداری نشوند و در آخر می‌بایست نظارت جدی بر این تفکیک از جانب مراجع نظارتی صورت پذیرد تا شاهد آسیب‌های احتمالی در این خصوص نباشیم.

۳,۶. عدم واگذاری امور مهم زندان به زندانیان

برخی امور زندان‌ها هم چون نظارت داخلی بر عملکرد سلول‌ها و بندها به برخی زندانیان واگذار می‌شود. هر چند کمک از زندانیان در انجام امور داخلی و نظافت زندان‌ها مفید و موثر است اما نباید امور مهم و مرتبط با جنبه‌های امنیت و حفاظت از سلول‌ها و بندها را به زندانیان و آن‌هم زندانیان پرخطر واگذار نمود. بعضاً مشاهده می‌شود وکیل بند زندان‌ها خود از باسابقه‌ترین مجرمانه در آن زندان هستند که در ارتکاب جرم، خشونت نسبت به زندانیان و سوءاستفاده‌های احتمالی نقش دارد. بنابراین اگر بنا به واگذاری امور به زندانیان باشد، باید بین امور مهم و کم‌اهمیت تفکیک قائل شد و هم‌چنین واگذاری نیز به اشخاص واجد صلاحیت و مرتکبان جرایم سبک و افرادی باشد که از خود حسن اخلاق و رفتار نشان داده‌اند. بسیاری از جرایم داخل زندان یا تخلفات مانند خرید و فروش مواد مخدر، نگهداری تلفن همراه و ارتباط با آن‌ها به صورت غیر مجاز، بیگاری از زندانیان ضعیف غالباً توسط یا به حمایت این افراد انجام می‌شود.

نتیجه‌گیری: در خصوص سنجش مقررات زندانبانی، آنچه مشترکاً با مطالعه متون بین‌المللی حاصل گردیده است رعایت حقوق انسانی به طور یکسان و صرف‌نظر از وضعیت زندانی در زندان است. زندانبان باید آموزش دیده باشد و دوره‌های تربیتی و آموزشی را سپری کرده باشد. در مصوبه‌کنگره سازمان ملل متحد درباره پیشگیری از جرم و رفتار با مجرمان به عنوان [حدافل مقررات معیار برای رفتار با زندانیان] که در سال ۱۹۹۵ در ژنو به تصویب رسید برخی از الزامات زندانبانی نیز تصریح شده است. بنابراین دولت‌ها طبق هنجارها و مقررهای حقوق بشری وظیفه دارند با بکارگیری ابزارها از بروز خشونت و بزه‌دیدگی از بزه‌دیدگی زندانیان پیشگیری کنند. ملل متحد در مورد بروز خشونت علیه زندانیان در بسیاری از کشورها بیان داشته است که دول عضو باید اقدامات موثری جهت تضمین ایمنی زندانیان اتخاذ نمایند و تضمین نمایند زندانیان برای عدم گزارش چنین موارد نقض فاحش حقوق‌شان تحت فشار قرار نگیرند و مرتکبین محاکمه گردند. مرگ و جراحتهای وخیم، تأثیر سویی بر روحیه زندانیان و زندانبانان نیز می‌گذارد. زندانبانان برای آگاهی از انگیزه‌های خودکشی، شناخت علائم، تمایل به آن و استراتژی‌های کمک به زندانیان آسیب‌پذیر باید تحت آموزش کارشناسان قرار گیرند. و اینگونه موضوعات می‌بایست مورد تدقیق و بررسی قرار گیرد. زیرا همان‌طور که می‌دانیم در هنگام تلاش یک زندانی برای خودکشی یا خودزنی، زندانبان در خط مقدم قرار دارند و وظیفه ایشان اطلاع دادن به پرسنل پزشکی و تلاش برای جلوگیری از این آسیب می‌باشد اما اقدامات پیشگیرانه گاه مطلق نیست و عواملی چون مرگ نزدیکان، مطلع شدن از حکم و دیگر موارد می‌تواند در

امر خودکشی موثر باشد. علت شورش زندانیان نیز تعداد زیاد ایشان کنار یکدیگر و حفاظت نامناسب و اوضاع و احوال ناشی از اجرای احکام اعدام در هفته‌های قبل، تشدید قوانین مرتبط با مواد مخدر، رد درخواست عفو اکثر محکومین و مشکلات خانوادگی آنان از جهت فقر مالی و طلاق و سایر آسیب‌ها است؛ ناتوانی در پیشگیری از بروز چنین حوادثی به دلیل بکارگیری کارکنان اداری برای مراقبت از چنین زندانیانی است با توجه به عدم توانایی جسمی، عدم روحیه مقابله با شورش، عدم امکان بکارگیری وسایل نظامی و ضد شورش در شرایط سخت توسط زندانبان اداری منجر به آسیب‌ها و تلفات زیادی می‌گردد، پیشگیری از این مهم منوط به بکارگیری افراد زنده به ویژه نیروی نظامی که هرچند وقت یکبار خود را با آموزش‌های نظامی روز مهیا نمایند می‌باشد تا در چنین شرایطی با کمترین هزینه بتوانند شورش را برطرف نمایند. هم‌چنین نباید در اندر زگاه‌ها زندانیان خطرناک به صورت جمعی نگهداری شوند و هم‌چنین کارگاه‌های اشتغال در درون اندر زگاه‌ها وجود داشته باشد عدم نظارت درست نیز منجر به ورود تلفن همراه در زندان و آسیب‌هایی متعاقب آن خواهد بود.

پیشنهادات

مبتنی بر نتایج پیش گفته، پیشنهاداتی موثر و کاربردی در جهت بهبود عملکرد زندانبانی در نظام دادرسی کیفری ایران ارائه می‌گردد تا متولیان امر در قوه قضاییه و سازمان زندان‌ها و اقدامات تأمینی و تربیتی کشور با کاربست این پیشنهادات به توسعه نظام زندانبانی کمک نمایند و شاهد زندانی در تراز انقلاب اسلامی با ارتقا عملکرد اصلاحی و تربیتی آن باشیم.

- در ساختار موجود سازمان زندان‌ها تغییراتی ایجاد شود و عوامل موثر در ارتکاب جرم و خشونت حذف گردند.
- در حوزه زندانبانی لازم است آموزش و تقویت عملکرد زندانبانان مورد توجه قرار گیرد، به سطح رفاه و معیشت ایشان توجه شود و کارآمد و تخصص ایشان در مقابله با بحران‌ها افزایش یابد و در مراقبت داخلی اندر زگاه لازم است علاوه بر مددکاران، از نیروهایی زنده و رزمی که آشنا به فنون نظامی گری و مقاومت در شرایط سخت و بحرانی هستند، استفاده شود؛
- آیین‌نامه سازمان زندان‌ها که به زیبایی مبنای آموزه‌های اسلامی و قواعد بین‌المللی است، به درستی اجرا شود و بر اجرای دقیق و صحیح آن توسط نهادهای متولی نظارت لازم صورت پذیرد؛
- طبقه‌بندی زندانیان به ویژه محکومین کیفری از مالی و کیفری خطرناک از سایر مجرمین ساده به دقت اجرایی شود و در این خصوص نگهداری محکومین کیفری به اعدام در اتاق‌های انفرادی یا حداکثر دو یا سه نفره پیشنهاد می‌شود؛

- در آخر لازم است به منظور توسعه نظام زندانبانی در ایران، در قوانین بودجه سنواتی به وضعیت عمومی زندان ها، سرانه زندانیان، امکانات موجود در زندان، تقویت ایمنی و مدیریت زندان و انتقال زندان ها به نقاط برخوردار در خارج شهرها توجه شایانی صورت پذیرد.

Development of the Prison Guard System; The Missing link in Reducing Violence and Crime Among Prisoners

ali farhadi^{۱۷}. Alireza jamshidi^{۱۸}.ali najafi tavana^{۱۹}

Abstract:

Background and Aim: From the past until now, prison has been considered as an important and significant punishment in different legal systems. Although the prison is a place to keep criminals, the structure of this complex should not be in such a way that their comfort or peace is endangered, or their physical and mental health is harmed, or they are humiliated and insulted. The local prison is to keep the criminal away from the society in order to prevent harming the rights of people and on the other hand depriving them of the freedom and blessings that they used to enjoy in the society and for any reason they were indifferent or ungrateful towards it, but this There is no reason to persecute them; A prisoner should not be harmed during his imprisonment, if he does not learn a profession or education, so as not to cause him to rebel and fight. For this purpose, the science of prison guarding has been created and developed in order to improve and complete the three sides of the prison, the prison guard and the prisoner, to help improve and further the process of prison reform and education.

Research Methodology: This research is a qualitative type that has been done in a descriptive-analytical method, relying on international instruments and studying national laws and regulations in the form of documents and libraries

Findings and Conclusion: Prison guarding should be scientific, ethical, humane and in accordance with international and national definitions and standards. Experience has shown that if the management system and way of running prisons does not exist in an optimal and comprehensive way, or if there are gaps in this

¹⁷ - PhD Student in Criminal Law and Criminology, Central Tehran Branch, Islamic Azad University, Tehran, iran :alifarhadia90@gmail.com

¹⁸ - Assistant Professor of Criminal Law and Criminology, tehran Branch, Islamic Azad University, tehran, Iran (Corresponding Author): jamshydy@gmail.com

¹⁹ - Assistant Professor of Criminal Law and Criminology, Central Tehran Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran: Najafi.tavani@gmail.com

matter, then the work of reforming and educating prisoners will face serious problems and only changing the management cannot achieve this goal make a researcher; On the other hand, it seems that according to the international practice in most countries in prison management, the management of the military to maintain order, the way to deal with riots and internal disturbances and crisis management is more correct and when necessary, the crisis can be overcome with the least damage. We hope to witness the development of prison performance in the near future with the strict implementation of the rules and laws in the prison system and paying attention to the efficiency and strengthening of specialized and experienced human resources, and on the other hand, the necessary arrangements to provide the budgetary resources of the prison organization.

Keywords: Prison Guard, prison, structure, jailer, prisoner, violence, efficiency

منابع و مآخذ :

- بدی، کران، مترجم: گیتا گرگانی، غیر ممکن وجود ندارد، چاپ اول، ۱۳۸۱.
- خالقی، علی، قانون آیین دادرسی کیفری، نشر شهردانش، ۱۴۰۰
- دانش، تاج زمان، حقوق زندانیان و علم زندان‌ها، نشر دانشگاه تهران، چاپ دوم، ۱۹۸۷
- طغرانگار، حسن، مترجم، حبس انسان مدار، سند بین‌المللی بهبود نظام زندانبانی، مرکز بین‌المللی اصلاح قوانین و سیاست جنایی، انتشارات راه تربیت، ۱۳۸۳
- عدالتجو، اعظم. ۱۳۹۲. فساد مالی و راهکارهای پیش‌گیری از آن. تحقیقات حقوقی بین‌المللی. ۶(۲۲). ۵۷-۷۹.
- علی اکبرپور، رضا، رویه عملی در زندان، نشر راه تربیت، چاپ دوم، ۱۳۸۱.
- ماتیوس، راجر، فرانسیس، پیترو، مترجم: لیلا اکبری، زندان‌ها در هزاره سوم، نشر راه تربیت، چاپ یکم، ۱۳۸۱
- مجموعه قانون برنامه پنجساله ششم توسعه، معاونت حقوقی ریاست جمهوری، نشر معاونت تدوین، تنقیح و انتشار قوانین و مقررات، تیرماه ۱۳۹۶.
- شمس، علی. رویکردی جدید به نظام زندانبانی، بازگشت سعادت‌مندان. نشر سازمان زندان‌ها و اقدامات تأمینی و تربیتی کشور، ۱۳۹۰.
- صبوری‌پور، مهدی. نظریه خشونت در دانشنامه بزه‌دیده‌شناسی و پیش‌گیری از جرم. جلد دوم، چاپ اول، نشر میزان، ۱۳۹۳.

- فضلی، دارابی پناه، تحلیل آثار حبس بر زندانیان در پرتو نظریه تقلید، پژوهش های حقوق جزا و جرم شناسی، ۱۳۹۵، زمستان، شماره ۷، ۹.

مقالات و پایان نامه ها:

- امیر رضا قانع، افشین محمدی دره شوری، سیری در نهاد زندانبانی؛ در ادوار تاریخی کهن و معاصر، فصلنامه تحقیقات نوین میان رشته ای حقوق، دوره 1، شماره ۳.
- حسینی خلیلی، زینب سادات، بررسی نظام زندان های ایران در پرتو قواعد ماندلا (مطالعه موردی زندان زنان تهران)، پایان نامه کارشناسی ارشد، حقوق جزا و جرم شناسی، دانشگاه شهید بهشتی، ۱۳۹۹
- زمانی، سید قاسم، موازین بین المللی حقوق بشر و بازداشت محکومین مالی در ایران. مجله حقوقی بین المللی، ۱۳۸۴، 23، شماره ۳۵ (پاییز و زمستان)، ۷۱-۸۷.
- نیازپور، امیرحسن، تحلیل جرم شناسانه جداسازی زندانیان با نگاهی به آیین نامه نحوه تفکیک و جداسازی زندانیان، در فصلنامه حقوقی دادگستری، شماره ۹۶، ۱۳۹۵.

منابع انگلیسی:

- Bassiounie M.cherif , International Criminal Law: Multilateral And Bilateral Enforcement Mechanisms,(Leidn,Brill,2008), Third Edition, volume 2
- Bianchi, A. (2008). Human rights and the magic of jus cogens. *European journal of international law*, 19(3), 491-508.
- Criminal Justice Handbook Series, Handbook On The International Transfer Of Sentenced Persons, (Vienna, United Nation Office On Drugs And Crime, 2012)
- Evans, T., & Wallace, P. (2008). A prison within a prison? The masculinity narratives of male prisoners. *Men and Masculinities*, 10(4), 484-507.
- Delsi, M, Berg, M, hochsteler, A, Gang members, career criminal and prison violence : further specification of the importation model of inmate behavior, *criminal justice studies*, 2004, p379

اسناد، گزارشات و سایت ها:

- <https://www.mehrnews.com>
- <http://www.ipro.ir/>

پژوهشهای حقوقی شماره ۵۸

- <https://www.prisons.ir/news/47/>
 - https://fa.wikipedia.org/wiki/%D9%82%D9%84%D8%B9%D9%87_%D9%81%D8%B1%D8%A7%D9%85%D9%88%D8%B4%DB%8C
 - <https://hawzah.net/>
- <https://abadis.ir/fatofa/%D9%84%D8%BA%D8%AA-%D9%86%D8%A7%D9%85%D9%87-%D8%AF%D9%87%D8%AE%D8%AF%D8%A7/>